

BEVEZETÉS

Míg a két világháború közötti években a moldvai csángóság körében végzett néprajzi gyűjtést még legfennebb egyes román tudósok személyes ajánlásai könnyítették meg,¹ a néphatalom megszilárdulásával már a romániai tudományosság legfelső fóruma, az Akadémia, egyenesen kutatótervébe iktatta e kevésbé ismert etnikai csoportunk néprajzi vizsgálatát. Így került sor 1949. évi néprajzi tájékoztató gyűjtésemre az 1930-as hivatalos népszámlálás szerint magyar anyanyelvűként föltüntetett moldvai falucsoportokban,² majd alig pár év múlva lehetségessé vált többünk együttes népművészeti kutatómunkája is.

Lényegében ez utóbbin alapszik jelenlegi népművészeti tájmonográfiánk. Mert a kiindulást kétségkívül a G. Oprescu vezette akadémiai Művészettörténeti Intézet népművészeti osztálya magyar népművészetkutató csoportjának 1953. évi tervfeladata képezte. Két félállásos kutatója és technikai referense azonban kötelező „normájánál” — a csángóság népművészete valamely témája feldolgozásánál — kezdettől többre törekedett: a néprajzi csoport népművészete egészének felmérésére. E törekvés megvalósítása érdekében kiszállásunkat önként csatlakozó gyűjtőkből és a nyári gyakorlatuk keretében velünk tartó képzőművészeti intézeti hallgatókból egész kis expedícióvá szélesítettük. Így hármunk — Kós Károly, Nagy Jenő és Szentimrei Judit — mellett csoportunk tagjává szegődött még Elena Secoșan bukaresti textil szakos tanárnő, Walter Widmann kolozsvári főiskolai tanár, díszlettervező, továbbá Lám Erzsébet, Halay Hajnal és Liszka Mária textil szakos, Starmüller Géza és Péter Dezső belépítés, valamint Török Pál és Szöcs Sándor rajztanár szakos végzős hallgatók is.

E csatlakozó szakemberek és főiskolások mindenike — kötelező feladataik teljesítése és személyes érdeklődésük kielégítése mellett — különféle felmérésekkel, rajzokkal, akvarellekkel, adatok lejegyzésével és szóbeli információkkal jelentős mértékben hozzájárult kutatómunkánknak a népművészeti tájmonográfia irányában való kiszélesítéséhez.³ Az 1953. évi együttes kutatómunkánk térbeli tágítását tették lehetővé már előzőleg végzett földérítő, illetve utólagos kiegészítő gyűjtéseink is. Előzetes ismerkedő gyűjtőútnak számít Kós már említett 1949. évi kutatóútja mellett Nagy és Szentimrei pár napos Úz- és Tatros-völgyi gyűjtése. A kiegészítő gyűjtések közül megemlítenők Kosnak még ez év őszén Starmüller kíséretében végzett Ojtoz-völgyi munkája, majd Nagy, nemrég pedig Szentimrei Tázló-völgyi kiszállásai. Nyilvánvaló azonban, hogy csángó népművészeti kutatómunkánk gerincét az Akadémia keretében 1953 nyarán végzett együttes gyűjtőmunkánk képezi.

A rendelkezésre álló nyári hónap minél jobb kihasználása érdekében, az említett önkéntes gyűjtők és segítségek bekapcsolása mellett, igyekeztünk csökkenteni az időt igénylő utazgatásokat, s az újabb és újabb helységekkel, lakosaikkal való ismerkedést is. Mivel a csángó falvak Közép-Moldva nagy területein szétszórva találhatók, fontos volt az együttes kiszállás színhelyének minél körültekintőbb megválasztása. A csángó lakosságú falvak mintegy fele a Tatros mentén és mellékvölgyeiben (Tázló, Úz, Ojtoz) található, s ezeknek anyagi kultúrája a Csíkkal és Háromszékkal való közelség és állandó érintkezés révén leginkább tartott lépést a székelyföldi fejlődéssel. A csángó falvak hagyományőrzőbb és sajátosabb népi kultúrájú keleti csoportjai a Szeret men-

tén sorakoznak, a Moldva torkolata (Román vidéke), az Aranyos-Beszterce torkolata (Bákó vidéke) és a Tatros torkolata (Szászút) környékén.

E három Szeret menti falucsoport közül a középső képezi az egész csángóság súlypontját, hiszen a Szeret Bákó környéki lapályán — helyi elnevezés szerinti Mezőségen vagy Szeret-terén — mintegy 30—35 csángó lakosságú falu sorakozik a széles, ligetes árterület nyugati és keleti szegélyén. Különösen a nyugati falusor képez tömött láncot, melynek közepe táján, az észak-déli (Szeret-völgyi) országút és a kelet-nyugati (a Tázló és a Tatros völgye felől a Szereten átvezető) egyik út kereszteződésénél foglal helyet a több településből egybeolvadt, akkor majdnem 4000 lakosú Bogdánfalva, valamint a belőle a vízi átkelőhely felé kirajzott Újfalu (Bălcescu) és Trunk. S ezzel feleztük is, miért választottuk együttes kiszállásunk központjául épp Bogdánfalvát.

Bogdánfalva maga is kitűnő kutatópont; ugyanis a különböző árnyalatú — északi és déli, nyugati és Szereten túli — csángó falucsoportok érintkezési körzetében kialakult legnépesebb, központi fekvésű (mezőségi) falucsoport közepén kiváló őrzője az általános csángó jellegzetességeknek, köztük népművészeti sajátosságoknak is. Így érdemesnek látszott a több oldalú alapos kutatásra is alkalmasnak az általános tájékozódásra, hogy aztán kiindulópontja legyen az egyes kutatók érdeklődésének megfelelő további gyűjtőutaknak mind a közelebbi falvak, mind a távolabbi falucsoportok felé. Ilyen megfontolás alapján az együttes kiszállás egy hónapjából két hetet jobbra Bogdánfalván töltöttünk, inkább csak a harmadik héttől járva el — fél vagy egész napos gyűjtőutakra — más mezőségi falvakba, végül pedig bogdánfalvi gazdáinktól s egymástól is búcsút véve indultunk el, többnyire kettesével, hogy távolabbi pontokon is ellenőrizzük és kiegészítsük addigi gyűjtésünk adatait.

Ez a szervezési forma igen alkalmasnak bizonyult, beleértve azt is, hogy állandóan számon tarthattuk egymást, s így kifelé is fegyelmezett csoportként mutatkoztunk. Ugyanakkor Bogdánfalván egymás közelében, de más-más gazdánál szereztünk szállást, s a közös déli étkezéskor vagy egymás esti látogatásai alkalmával rendszeresen beszámoltunk napi végzett munkánkról, bemutattuk jegyzeteinket s kicserélhettük egymást érdeklő értesüléseinket. Napi tapasztalatcserénk nagyban elősegítette munkánk eredményességét.

Kifejezésre jut ez az akadémiai kiszállásunkról készült egykori jelentésünk néhány számadatában is: 17 Szeret menti és 8 más, távolabbi csángó kutatóponton végzett munka, összesen 700 lapnyi szöveges feljegyzés, mintegy 1000 perspektivikus, szerkezeti, részlet- és helyszínrajz, vázlat és akvarell, s majdnem 600 fénykép. Ha ehhez még az előző és a későbbi (kiegészítő) gyűjtések anyagát is hozzászámítjuk, kitűnik, hogy hazatérve ugyancsak volt mit feldolgoznunk és hogy az egyes fejezetek Összeállításakor szakírói munkánk egyik legfőbb gondja volt mondanivalónknak a kötet terjedelméhez mért tömörítése.

*

Kutatómunkánk során mind jobban megismerkedhettünk a csángóság egész korábbi sorsát és életét tükröző sajátos tárgyi világával, ennek esztétikai énekével, amelyet elsősorban hagyományos népművészetünk táji dialektusai közt egyedülálló egyszerűsége és nyíltsága jellemez.

Nincsenek e népművészetnek a valóságot, az eredeti értelmet eltakaró sallangjai. Hiányoztak itt azok a történeti feltételek, amelyeknek másutt

oly fontos szerepük volt a népi díszítő törekvések ösztönzésében és befolyásolásában, pompájának fokozásában és irányításában. Az otthoni sanyarú sors vagy éppen különféle üldözések elől (a huszita mozgalom, a siculicidium, a kuruc és az 1848—49-es szabadságharc leverése után) Moldvába érkező s itt letelepülő csángóság századokon át egész tömegében megmaradt földtúró parasztnak. Mert aki mint tanult iparos, kereskedő, értelmiségi vagy birtokos kiemelkedett s falujából elkerült, az egyúttal népével is szakított. Hiányzott tehát itt e falvakban az a kiemelkedett, mozgékonyabb, módosabb és tanultabb réteg, amely más vidékeken oly természetes módon töltötte be szerepét a magaskultúrának, az iskolázott műveltség értékeinek a parasztság felé való közvetítésében.

A fejletlen gazdasági viszonyok folytán a nyerstermények feldolgozása jórészt megállott a háziipar fokán. Míg különféle mezőgazdasági eszközök készítésére már több nemzedéke Bákó vidékén is jócskán találni falusi mestereket, a ház, a különféle pajták készítése-építése, a keményfabútorok faragása, s részben a fenyődeszka bútorok előállítására meg a lakásban szükséges és azt ékesítő terítők, kendők, az öltözet anyaga, de a gyapjúposztó és díszes övek szövése is, a fehéremű szabása és hímzése alig egy nemzedékkel előbb (az 50-es években) még jórészt vagy egészben mind a háztól telt ki. A csángó fazekasok készítette cserépedények, a cigány teknővájók s a háromszéki magyar és Cașin-völgyi román csebresek munkái mellett csupán az új típusú nagyobb házak és csűrök építésének irányítására kértek fel mestereket, az újabb divatú fenyőbútort, valamint az ünneplő bőr és gyapjú felsőruhákat készítették falusi mesterekkel. A gyáripar pedig az utolsó két-három nemzedék életében fenyődeszkával, fonalfestéssel, szőrkalappal és egyfajta lepelszoknyával (fota) járult hozzá a csángóság építkezéséhez, bútorához, szövéséhez és öltözetéhez.

Ilyen körülményeknek tulajdonítható, hogy népművészetünkben sehol nem látni ilyen szoros kapcsolatot, sőt azonosságot alkotó és használó között, a népi életmód és kivitelezés, a gyakorlati szerep és művészi igényű megoldás között. A polgári vagy nemesi hatástól mentes háziipar lassú ütemű fejlődése egyben biztosította a hagyományos ismeretek és ízlés családon és falun belüli nemzedékről nemzedékre való átöröklésének töretlenségét, a népelet alakulásával szoros kapcsolatban századokon át kidolgozott egyezményes formák, megoldások és kompozíciók tiszteletét.

Az 50-es években ottjártunkkor már a régi települések távlati képe — a füzesek, nádasok és kukoricások borította széles folyóvölgy peremén fekvő falvak, háttérben szőlők s lombos erdőkkel tapétázott domborok — elárulta, hogy itt jobbra saját kétkezi munkájukra (kapálás) építő kevés jószágú földművesek alapítottak maguknak hazát. A falu patak menti főutcájából szerteágazó utcákba, mint kis mellékpatakokba a csermelyek, úgy torkollnak a domboldalakon megtelepült egyes nemzetségek telkei közül az apró zsákutcák. A településtérképen ez a régi nemzetségi élet, vérségi kapcsolatrendszer vetülete, a telkeken pedig az egykori félszilaj állattartás emléke napjainkig az udvartól külön kerített akol (tehát az ún. kettős udvar).

Az épületek sárgán ragyogó vagy már zöldesen avult nádfedelei a folyópartokon hullámozó hatalmas nádasokról kerültek, amelyeket még mindig csak részben tudott legyőzni a földműves eke. A magas, hátul s oldalt pedig gyakran mélyen leeresztett fedélsík alatt megbúvó, fehérre meszelt boronaházacskát elől kiszögellő sárga sártöltés szegélyezi; rendszerint csupán e töltések fölötti

fedélrész tartó karcsú oszlopok (lőkötők) és a tetőcsúcsokon fölmeredő nyársak kopjafás faragása a csángó házak egyedüli — s talán épp ezért kivételes művészi hatása — tényleges díszítése.

A nemzeti zsákutcás településben és a marhaakolnak elkerített udvarrészben régi székelyföldi előképeket látunk, a náddal való fedést viszont már a moldvai környezet — a Szeret nádasai — tette lehetővé. Az oldalt s hátul való fedél-leeresztés (alatta nyári konyhával, kamrával), akárcsak a nádat felváltó hornyolatlan zszindely, ennek pikkelyszerű felrakása vagy a vályog- és deszkafal építése itt a környező románság példáját követi. Viszonylag újabb székely hatásra vallanak az itt-ott emelt galambdúcos kötött kapuk és erkélyes csűrök. A módos csűrök építése mellett a csángó falu utcaképének megváltozására nagy hatással voltak a két világháborút követő földosztásokkal keletkezett szabályos utcahálózatú és szalagtelkes települések, amelyek mintául szolgáltak a völgytorkolatokban és oldalas helyeken maradt régi falvak további alakulására is.

A hagyományos beosztású lakóházba a tulajdonképpeni ház (lakószoba) ajtó oldala elé épült keskeny színen át juthatunk. Csak ott, ahol a szín hátsó felét már kamarának vagy konyhának választották le, támad az a gondolatunk, hogy valójában itt még egy olyan fejlődési változattal van dolgunk, amely az ereszes székely ház több évszázaddal ezelőtti elődjére jellemző. A székely cserepes (kandalló) korábbi elődjének tekinthető a falábakon álló, sövényfonású füstfogós tüzelő, aminthogy itt megtalálható még a Székelyföldön már rég eltűnt (vagy legfeljebb korpatartóként ócskuló) gúnyászsuszék is. De megtaláljuk itt még az Arany János által említett alacsony asztalszéket is és a falba vert kendőtartó faszegek sorát, amely nyilván emlékeztet az Erdély-szerte szokásos kancsótartó fogasok eredeti formájára, szerepére és régi nevére is (kendőszeg). Az eredeti régies erdélyi (székely) formák mellett azonban a lakásbelső kiképzésében is jelen vannak a környező románság hatásáról tanúskodó tárgyak és megoldások: az újabb tisztaszobabeli sár-építésű kályha (szóba), a kerek asztalka, a kelengyének az ablakos sarokban való feltornyozása, s itt vannak aztán a további fejlődés tanúi, mint a nagy ablakok, a plattenes fűtő, a mozdítható ágy, magas asztal, támlásszék. Természetesen minden hozadék, átvétel és újabb hatás átalakult és egybeötvözött formában, együtt alakítja a csángó lakás jellegzetes képét.

Hasonló ötvözet a textíliák világa is: bár a kendermunkában még a régi székely hagyományok, a gyapjúmunkában pedig jelentős moldvai román hatások érvényesülnek, maguk a szőttesek jellegzetesen csángó munkák. Különösen megkapóak a falakat burkoló és a padot, ágyat borító darabok (lécserek), habár a viselődarabok nyers csepű-színű vagy veres alapja, és az ünneplők veres vagy bordó, alapja rendszerint egyszerű vonaldísz kap, s ennek csak színe — élénk zöld, sárga, rózsaszín, lila, fehér — váltakozik. Az első sorban földművelő csángók szőtteseiben a gyapjúval szemben a kendernek van elsősege; ugyanis még a legszükségesebb gyapjúhoz is sokan csak úgy jutottak régebben, hogy gyapjúért vállalták el a közeli birtokos kenderföldjének megművelését és kenderének megmunkálását.

A vonalas szövésdíszítés hatására alakult a hímzőművészet is, amely a női ingvállon és ingujjon érte el tökélyét. Az inghímzések leggyakoribb színe a piros-fekete s köztük itt-ott valami zöld. A csángólakta vidék peremén — pl. Onyest és Szabófalva környékén — a szőttes terítőn és inghímzéseken a

30-as évektől kezdve terjednek a szedett szövésű, illetve szálánvarrott hímzésű növényi díszítmények, még hozzá naturalista felfogásban, többnyire sokszínű kivitelezésben. Ez az állami iskolák által egykor hivatalosan propagált irányzat egyáltalán nem vált előnyére sem a csángó, sem a környező román lakosság népművészetének.

A csángóság körében manapság is élő népművészet bizonyossága, hogy egész Moldvában jóformán csak itt található föl épségben a régi kelet-európai öltözet, mégpedig egy moldvai változatában, amelyet így ma az egész környéken a csángóság megkülönböztető viseletének tartanak. Hogy az egykor elterjedt hagyományos moldvai népi öltözet kialakulásában milyen szerepe lehetett a románság mellett a köztük élő ukrán vagy magyar parasztságnak, nehéz eldönteni. Föltehető, hogy a Moldvában legrégebben megtelepült csoportok még kelet-európai jellegű öltözetükön könnyen alkalmazkodott a környező románság öltözetéhez, míg a későbbi kismemesies-katonás öltözetű székely telepések egyszerűen átvették az új környezet parasztviseletét, csupán a férfi- és női saru és szokmány, a férfiharisnya és szörkalap, illetve helyenként a női főkötő és ingszabás maradt meg mint a csángó öltözetet a többi moldvaitól megkülönböztető sajátosság.

De a csángó öltözzel való tüzetes ismerkedés nem csupán a már mindenfelé letűnt régi kelet-európai parasztviselet tanulmányozása, valamint egyik sajátos helyi (csángó) változata kialakulásának és mibenlétének meghatározása szempontjából érdemel figyelmet, hanem úgy is mint kezdetleges népi szabásformákat és díszítési módokat alkalmazó együttes, a paraszti munkához, életmódhoz, mozgáshoz és viselkedéshez egyféleképpen alkalmazott, az emberi test részeit eredeti felfogás szerint tagoló — leplező vagy hangsúlyozó — művészi alkotás is.

A szabad tűzhelyen való sütés-főzés, a kezdetleges étkek és a közös edényből való étkezés korunkig fennmaradt általános szokása eleve igen egyszerű kivitelezésű, kevés fajta és kisszámú edényt igényelt. Így a cserépedény-szükségletet sokáig teljes mértékben kielégíthette néhány Tázló menti és Szabófalva környéki fazekasgóc, ahol jobbra a szabad tűzhelyen való főzésre alkalmas mázatlan fekete fazekakat készítettek, valamint a hasonló edényekkel a csiki Madarásról ide átjáró fazekárosok.

A fejlődő igényekkel egyidejűleg a Háromszékről, az Ojtozi-szoros keleti feléről — legkésőbb a múlt század közepe táján — áttelepült mesterek létrehozták egész Moldva legnagyobb fazekasközpontját, amely természetesen a csángóság mellett nagy körzet román lakosait is ellátta díszített mázas edényekkel. Jellemző, hogy e fazekasság technológiája és műszókincse még magyar, s a legtöbb edényforma is (főleg az étkező-tálaló edények) erdélyi hozadék, a díszítés („fésűs” hullámdísz) viszont már teljességében alkalmazkodott a közép- és dél-moldvai piac hagyományos igényéhez, ízléséhez.

*

Ősi-egyetemes emberi észjárásbeli, viselkedési és alkalmazkodási formák, középkori magyar népi műveltség-örök, székelyföldi hozadékok és további újabb hatások, a moldvai táji, gazdasági, történeti feltételek és a környező románság közvetlen befolyásoló ereje, viszont ugyanakkor a városi polgári kultúra és a műveltségközvetítő falusi kismemesies és értelmiség hiánya — íme csángó néprajzi csoportunk népművészetének szakszerű boncolással kielemezhető „összszetevői”. Azonban a csángóság népművészete esetében is bebizonyosodik, hogy

ez egyáltalán nem a különböző eredetű elemek és hatások egyszerű összege, hanem mindezeknek az adott helyi körülményekhez, életmódhoz igazodó értékrend szerint válogatott és csoportosított, önálló, szerves és sajátos egysége.

Ha pedig lehet valamely néprajzi csoport népművészetének olyan szerepéről beszélni, mint amely a nagyobb vidékek, népek népművészete jellegének, szellemének könnyebb megértését szolgálja, akkor ez a csángó népművészetről — a saját kutatói tapasztalataink alapján — bizvást állítható. Számos, a Székelyföldön vagy még nyugatabbra található jelenség (házbeosztás, bútor, vagy edényformák, szöttesminták vagy öltözetdarabok) korábbi változatára, kelet-európai kapcsolatára itt ismertünk rá; s ugyanakkor a csángóság néprajzi megismerésén át vezetett egyik utunk a román népművészet s különösen ennek Kárpátokon túli dialektusai jobb megismerése és megértése, s közvetlen, személyes tanulmányozása szükségességének felismerése felé.

Midőn a kászoni, szilágysági és Kis-Küküllő-vidéki magyar népművészeti tájmonográfiáink után most egy újabb néprajzi csoportunk népművészetével — alkotómunkájával és alkotási világával — igyekszünk megismertetni olvasóinkat, úgy gondoljuk, ez egyben biztatás lehet utunk követésére és folytatására is, a szemhatárnak az országnyi szülőföld egészére való kiterjesztésére.

DR. KÓS KÁROLY

JEGYZETEK

¹ Közismert pl., hogy Lükő Gábor az 1930-as évek elején kutatómunkáját C. Brăiloiu zenetudós és D. Gusti szociológus erkölcsi támogatásával végezte. Lükő Gábor, 1936. 4—5.

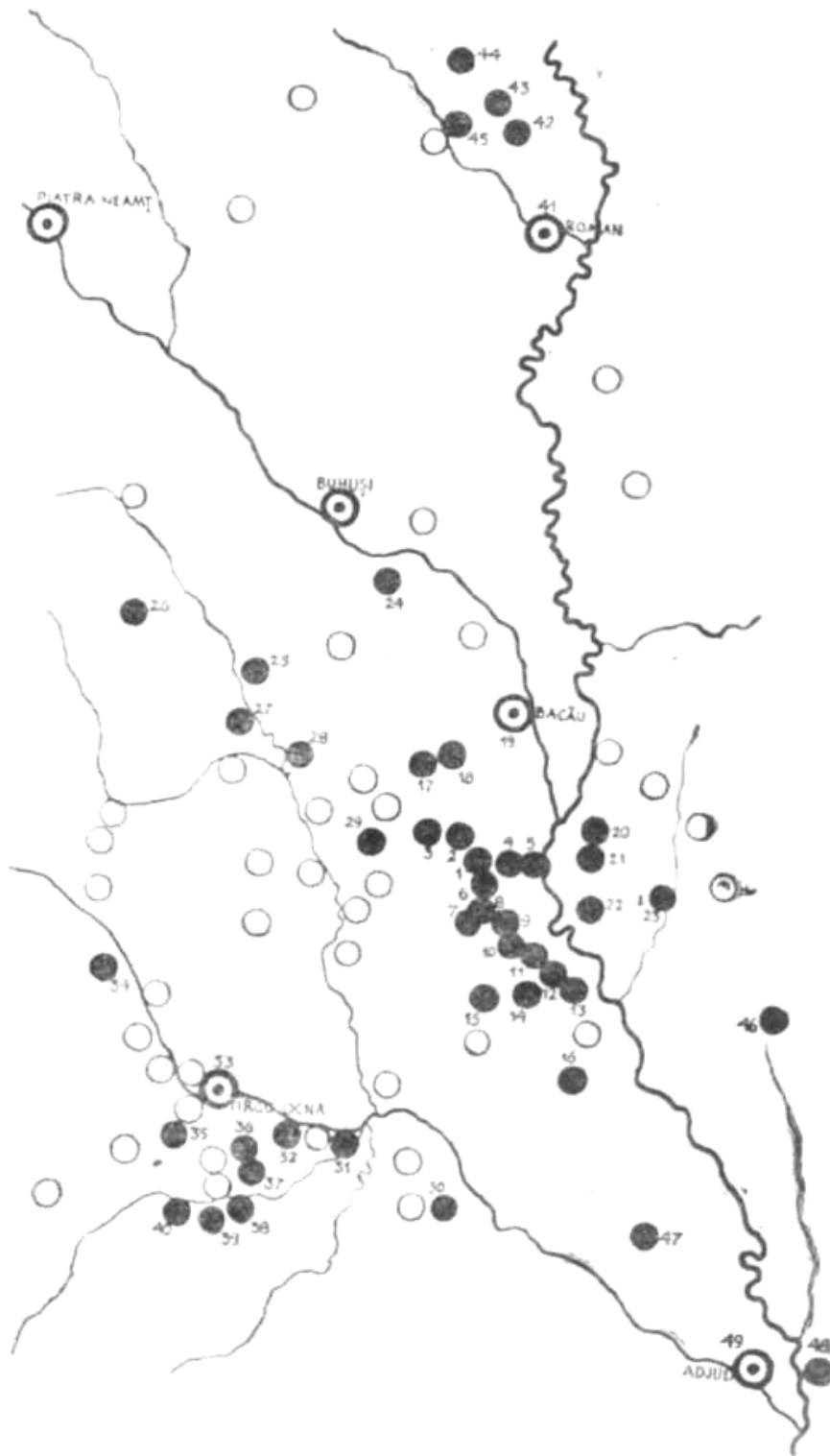
² Erról a közelmúltban számoltam be. Kós Károly, 1976. 103—217.

³ Az együttes munka során a meghívott, önként résztvevők is a várakozásoknak megfelelően értékes szakmai gyakorlattal, élményekkel és ismeretekkel gazdagodtak, ezért is közölte Silvia Zderciuc és Tarisznyás Márton olyan nagy sajnálkozással, hogy munkahelyeikről nem kaptak eltávozási engedélyt. A résztvevő főiskolai hallgatók legtöbbször a népművészettel kötött itteni ismeretség későbbi — tervező építészeti, muzeológusi, kosztümtervezői, kisipari szövetkezeti tervezői, művelődési folyóirat szerkesztői vagy rajztanári — munkájuk során döntő jelentőségű dokumentációs és ihletforrásnak bizonyult.

* Helyszíni gyűjtőmunkánk során a csángóság körében is figyelemmel voltunk a tárgyakal kapcsolatos helyi népi kifejezésekre, műszavakra. Ezek visszaadásában azonban eltekintünk a kiejtés árnyalatait feltüntető fonetikus írás alkalmazásától, valamint a Szeret menti falvak többségében az idősebbeknél még rendszeres „sz”-ezés jelzésétől is. Ez utóbbi jelzése is megterhelné és bonyolítaná néprajzi szövegeinket és szójegyzékünket, s annál inkább feleslegesen, mivel csupán arról van szó, hogy az említett falvak esetében — a nem román kölesönszavak kivételével — a helyi műszavakban előforduló „s” „sz”-ként olvasandó. (Az „sz”-ező falvakat 1. térvázlatunk 1—6, 22, 42—45 és 48 számai alatt.)

Térvázlat. A moldvai csángó lakosságú települések (Vö. Márton Gy. 1972. 12. sz. térk.); a néprajzi-népművészeti kutatóutak során 1949—1957. években fölkeresett helységek számozva (az 1—47. sz. helységek Bákó, a 48—49. sz.-ak Vrancea megyében):

1. Bogdánfalva — Valea Seacă; 2. — Álbény — Albeni; 3. Máriafalva — Lărguța; 4. Újfalu — Nicolae Bălcescu; 5. Trunk — Galbeni; 6. Nagypatak — Valea Mare; 7. Forrófalva — Faraoni; 8. Kákova (ma: Forrófalva része) — Cacova; 9. Klézse — Cleja; 10. Somoska — Șomușca; 11. Pokolpatak — Valea Rea; 12. Dózsa-Újfalu — Gheorghe Doja; 13. Fazekasoknál (ma: Dózsa-Újfalu része) — Olari; 14. Csík — Ciucani; 15. Külsőrekecsin — Fundu Răcăciuni; 16. Rekecsin — Răcăciuni; 17. Oszebic — Osebiți; 18. Lujzikalagor — Luizi-Călugăra; 19. Bákó — Bacău; 20. Tamás — Tamași; 21. Ketris — Chetriș; 22. Gyoszény — Gioseni; 23. Lábnik — Vladnic; 24. Lészpéd — Lespezi; 25. Pusztina — Pustiana; 26. Kukujéc — Cucuieti; 27. Szaloncka — Sotont; 28. Szerbek — Sîrbi; 29. Gajdár — Găidar; 30. Válászaka — Valea Seaca; 31. Onyest (1965 óta: Gh. Gheorghiu-Dej város régi negyede) — Onești; 32. Tatros — Țirgu Trotuș; 33. Akna(vásár) — Țirgu Ocna; 34. Dormánfalva — Dărmănești; 35. Templomfalva — Satu Bisericii; 36. Diószeg —

Tuta; 37. Szitás — Nicorești; 38. Gorzafalva (másként: Nagyfalva) — Oituz; 39. Zöldkarika — Călcîi; 40. Fűrészfalva — Ferestrău-Oituz; 41. Román — Roman; 42. Újfalu — Traian; 43. Szabófalva — Săbăoani; 44. Jugán — Jugani; 45. Kegyeszt — Pildești; 46. Magyarfalva (Gajcsána falu része) — Găiceana; 47. Szászkút — Sascut; 48. Ploskucény — Ploșcuțeni; 49. Adzsud — Adjud.

HELYSÉGNEVEK RÖVIDÍTÉSE

(A helységnevek után tett számok a térkép számaira utalnak)

A Akna 33.	Lá Lábnyik 23.
Á Álbény 2.	M Magyarfalva 46.
B Bákó 19.	Mf Máriafalva 3.
Bf Bogdánfalva 1.	Np Nagypatak 6.
Cs Csík 14.	O Onyest 31.
D Dormánfalva 34.	Osz Oszebic 17.
Dó Dózsa-Újfalu 12.	Pl Ploskucény 48.
Dsz Diószeg 36.	Pp Pokolpatak 11.
F Fazakasoknál 13.	Pu Pustina 25.
Ff Forrófalva 7.	R Rekecsin 16.
Fü Fűrészfalva 40.	Ro Román 41.
G Gajdár 29.	S Somoska 10.
Gf Gorzafalva (Nagyfalva) 38.	Sza Szaloncka 27.
Gy Gyoszény 22.	Sze Szerbek 28.
J Jugány 44.	Szf Szabófalva 43.
K Ketris 21.	Szi Szitás 37.
Ka Lujzikalagor (Kalagor) 18.	Szk Szászkut 47.
Ke Kelgyeszt 45.	T Tatros 32.
Kk Kákóva 8.	Ta Tamás 20.
Kl Klézse 9.	Tf Templomfalva 35.
Kr Külsőrekecsin 15.	Tr Trunk 5.
Ku Kukujéc 26.	Ú Újfalu (N. Bălcescu) 4.
L Lészped 24.	Új Újfalu (Traian) 42.
	Z Zöldlonka 39.

EGYÉB RÖVIDÍTÉSEK

B	București, Bukarest
Bp	Budapest
EM	Erdélyi Múzeum
Ethn	Ethnographia
Kászón	Dr. Kós — Szentimrei — Dr. Nagy: <i>Kászóni székely népművészet</i> . B 1972
Kis-Küküllő	Dr. Kós — Szentimrei — Dr. Nagy: <i>Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet</i> . B 1978
Kv	Kolozsvár
MCsN	<i>Moldvai csángó népdalok és népballadák</i> . Szerkesztette Faragó József — Jagamas János — Szegő Júlia. B 1954
MN	<i>A magyarság néprajza</i> . Bp 1941
ND	Népismereti Dolgozatok
NÉ	Néprajzi Értesítő
Szilágyság	Dr. Kós — Szentimrei — Dr. Nagy: <i>Szilágysági magyar népművészet</i> B 1974.
RMN	<i>Romániai magyar népdalok</i> . Közzéteszi Jagamas János és Faragó József. B 1974.

IRODALOM

(A csángóság népművészetét érintő és további tájékoztatást nyújtó munkák)

- Anastasiu, O. A.: *Industiile sătești*. B 1928 (50—72: Bákó környéke).
- Balogh Ödön: *Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról*. EM 1942. 29—46 (36—40: tárgyi néprajz).
- Bănățeanu, T. — Focșa, Gh. — Ionescu, E.: *Arta populara în Republica Populara Română*. B 1957 (171—182).
- Bănățeanu, Tancred: *Arta populară bucovineană*. B 1973.
- Cantemir, Dimitrie: *Descrierea Moldovei*. B 1936; *Moldva leírása*. B 1973.
- Csüry Bálint: *Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról*. EM 1930. 155—76. ETF 27.
- Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Kv 1941³ (7—18: bibliográfia; 416—518: Codex Bandinus).
- Döbrentei Gábor' kérdései 's Petrás Incze jeleletei a moldvai magyarok felől. Tudománytár XII/1842. 7—34. 67—98. 147—163.
- Florescu, Fl. B.: *Portul popular din Moldova de Nord*. H. n. 1956.
- Florescu, Fl. B. — Stahl, Paul H. — Petrescu, Paul: *Arta populară de pe Valea Bistriței*. B 1969.
- Gunda Béla: *Az erdélyi és moldvai kettős udvarok*. Nép és Nyelv I/1941. 153—6, 218—91.
- Györffy István: *Adatok a tar-viselethez*. NÉ 1926. 29—30; 1928. 119—120.
- Halász Péter: *Moldvai magyarok kendermunkája* Népi kultúra — népi társadalom VII/1973. 55—91.
- Ichim, Dorinel: *Expoziția de artă populară „Colecția Vasile Heisu” Răcăciun*. Carpatica 1972 Bacău 1973, 279—89.
- Imreh István: *A bereckiek moldvai kapcsolatairól a XIX század első felében*. Studia Universitatum V. Babeș et Bolyai III/1958. Nr. 8. series IV. Fasciculus 2. Historia, 83—92.
- Iorga, Nicolae: *Portul popular românesc*. Vălenii de Munte 1912 (11—16: csángó viselet). *Legăturile secuilor cu Moldova*. Buletinul Comisiei Istorice. B 1916. II.
- Jerney János: *Keleti utazása a magyarok őshelyinek kinyomozása végett. 1844—1845*. I—II. Pest 1851. (I.k.)
- Kallós Zoltán: *Asztalok, székek a gyimesi és moldvai magyaroknál*. Néprajzi Közlemények V 1960. 3—4 sz. 22—31.
- Kós Károly: *Csángó néprajzi vázlat*. = Tájak, falvak, hagyományok. B 1976. 103—217.
A kalotaszegi muszuj. Műveltség és Hagyomány VI/1964. 153—80 (170—176: csángó vonatkozások).
- Kósa Ferenc — Vöő István — Zsemlyei János: *Román kölcsönszók a csángó fazekasság műszókincsében*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények X/1967. 356—69.
- Lahovari, G. I. — Brătianu, C. I. — Tocilescu, Gr. G.: *Marele Dicționar Geografic al României*. I—III. B 1898—1900.
- Lükő Gábor: *A moldvai csángók kendermunkája*. NÉ 1934. 96—101. *A moldvai magyarok hajviselete és fejrevalói*. NÉ 1935. 59.
A moldvai csángók. I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal. Bp 1936² (100—149: néprajz).
- Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. B 1972 (7—22: irodalom).
- Mikecs László: *Csángók*. Bp 1941 (330—399: bibliográfia). *A moldvai katolikusok 1646—47. évi összeírása*. Kv 1944.

- Nagy Jenő: *Adatok a székely posztó-harisnya fejlődéstörténetéhez.* Kelemen Emlékkönyv. B 1957. 479—85.
- A moldvai csángó bundafélék.* Művelődés XXXII/1979. 5. sz. 34—6.
- Közlemények I/1957. 87—96.
- A moldvai csángó bundafélék.* Művelődés XXXII/1979. 5. sz. 34—6.
- Néprajzi és nyelvészeti kutatások a moldvai csángóság körében.* Művelődés XXXIII/1980. 6. sz. 27—30.
- A moldvai csángó öltözetről.* Művelődés XXXIII/1980. 11. sz. 32—34.
- Pavel, Emilia: *Portul popular moldovenesc.* Iași 1976.
- Petrás Incze János: *Tudósítások* (Domokos Péter kiadása). Bp 1979. 1307—1511.
- Rubinyi Mózes: *A moldvai csángók múltja és jelene.* Ethn XII/1901. 115—24, 166—75.
- Az igazi csángóknál. (Úti jegyzetek.)* Erdély IX/1900. 101—107 (103—4: viselet).
- Szentimrei Judit: *Ne menjen feledésbe* (Moldvai csángó ing- és jegykendőhímzések). Dolgozó Nő 1978. 5—6. sz. 18; 1979. 3. sz. 18; 1980. 1. sz. 18.
- A csepés vagy szedett deszkás szőttes.* Művelődés 1978. 9. sz. 20—21.
- Népi textíliák természetes környezetben.* Művelődés 1978. 10. sz. 35—38.
- Szalag- és övszövés.* Művelődés 1979. 5. sz. 30—31.
- A himesnyüstösök vagy nyüstöshimesek.* Művelődés 1979. 6. sz. 30—31.
- Urechiă, V. A.: *Codex Bandinus.* Analele Academiei Române, Seria Istorie. B 1894—5.
- Veress Sándor: *Adalékok a moldvai csángók tűzhelyéhez.* NÉ 1931. 27—30.
- Veszely (Károly) — Imets (Fülöp Jákó) — Kovács (Ferenc): *Utazás Moldva — Oláhokban.* 1868. Marosvásárhely 1870.